

Algemene vraag rondetafelgesprek: 'Hoe bereidt Nederland zich voor op een toekomstige epidemie/pandemie?'

"De acute coronacrisis lijkt voorbij, maar corona blijft onder ons."ⁱ Het kabinet heeft daarom gekozen om twee gelijkwaardige doelen te kiezen voor de langere termijn, te weten a) sociaal-maatschappelijke en economische continuïteit/vitaliteit, en b) toegankelijkheid van de gehele zorgketen voor iedereen. In deze fase wil het kabinet de verantwoordelijkheid voor het coronabeleid terugleggen bij individuele burgers en sectoren. Het behalen van deze twee brede doelen vereist echter veel van burgers, sectoren, maar juist ook van de overheid. Daar ga ik in dit position paper nader op in.

Centrale vraag van de commissie VWS ten aanzien van communicatie: 'Hoe kan communicatie geoptimaliseerd worden om gedrag te beïnvloeden?'

In twee zinnen: Het handelen van individuen heeft gevolgen voor de verspreiding van een infectieziekte in de hele samenleving. Dit vereist dat de overheid concrete doelen communiceert, voorspelbaar beleid hanteert, en transparant communiceert over onzekerheid, het verloop van de epidemie, en het effect van maatregelen.

1) Het handelen van individuen heeft gevolgen voor de verspreiding van een infectieziekte in de samenleving. Een infectieziekte is uniek: het is een ziekte die overdraagbaar is en daarmee wordt het een probleem wat het individu overstijgt. Een infectieziekte kan zich namelijk verspreiden, waardoor een besmetting van een individu potentiële gevolgen heeft voor de mensen met wie het individu contact heeft. De afgelopen twee jaar werd daarom benadrukt dat je je aan de maatregelen moest houden om niet alleen jezelf te beschermen, maar ook de kwetsbaren om ons heen.

We zien nu een meer strikte focus op het individu en de eigen verantwoordelijkheid. Maar dit is de verkeerde kant op: een besmetting kan leiden tot een hele keten aan besmettingen, met potentiële gevolgen voor een hele groep/groepen van mensen. Het terugdringen van de impact van corona vereist dat burgers, sectoren, en de overheid een volledig beeld hebben van de risico's: niet alleen voor henzelf, niet alleen voor de kwetsbaren om hen heen, maar juist ook dat verspreiding gevolgen kan hebben voor iedereen in de samenleving. Het besmetten van iemand uit je eigen contactenkring kan zonder gevolgen zijn, maar kan die garantie ook gegeven worden voor de contacten van dat contact?

Het beschermen van de samenleving als geheel vereist van ons allen een duurzame inzet op het bestrijden van infectieziekten. De gevolgen van infecties gaan verder dan alleen ziekenhuisopnames: het heeft geleid tot een hoge mate van ziekteverzuim op korte termijn, long covid veroorzaakt ziekteverzuim en arbeidsverlies op lange termijn, waardoor zorgkosten toenemen en er een toenemende economische impact is. Het waarborgen van sociaal-maatschappelijke en economische vitaliteit is daardoor afhankelijk van het verminderen van de circulatie van infectieziekten, zoals corona.ⁱⁱ Dit moet centraler komen te staan in de communicatie rondom het coronavirus als van burgers en sectoren wordt verwacht dat zij bijdragen aan het reduceren van de impact van viruscirculatie. Dit moet ook gevolgen hebben voor het concretiseren van de doelen, ook in de

communicatie. Het reduceren van het aantal infecties kan namelijk niet alleen een taak zijn van het individu, maar de effecten van verspreiding en transmissie moeten in de communicatie ook centraal staan.

2) Beleid moet voorspelbaar zijn, waarbij doelpalen niet constant worden verzet.

Het draagvlak voor interventies neemt toe wanneer beleid voorspelbaar is: burgers en sectoren geven aan dat zij een duidelijk plan willen, met voorspelbare stappen.ⁱⁱⁱ Juist in een fase waarin de epidemie niet opspeelt, is het van belang om burgers en sectoren mee te nemen in een duidelijke planning.^{iv} Alhoewel het coronavirus zich niet compleet laat voorspellen, kunnen we een hoop randvoorwaarden toch redelijk invullen. Voorkomen moet worden dat burgers en sectoren verrast worden als de overheid onverhoopt toch moet ingrijpen. Het is zelfs nog beter wanneer burgers en sectoren zelfstandig in staat zijn om te schakelen qua gedrag, op het juiste moment. Dit vereist echter wel dat de overheid duidelijk normeert wat wenselijk gedrag is en op welk moment.

Voorspelbaar beleid leidt ook tot handelingsperspectief voor burgers en sectoren, want pas dan weet iedereen wat er van hen wordt verwacht en wanneer. In de woorden van Andrea van Walraven:

“Zeg wat je doet

Zeg wat dat voor de burger betekent

Zeg wat je van de burger verwacht

Doe wat je zegt”

3) Informatievoorziening moet transparant zijn, inclusief de communicatie van onzekerheid in kennis maar ook in voorspellingen over het verloop van de epidemie en het effect van maatregelen

Bij het vormgeven van het lange termijn beleid rondom corona is het tevens van belang om transparant te zijn in de informatievoorziening en afwegingen.^v Voorspelbaarheid en transparantie gaan hand in hand: verwachtingen ten aanzien van gedrag moeten ondersteund worden door duidelijke informatie over het verloop van de epidemie, ook in de toekomst. Daarbij zien we ook dat geïnformeerde burgers interventies sneller steunen wanneer zij beter geïnformeerd zijn.^{vi vii}

Tegelijkertijd bestaat er nog een hoop onzekerheid over het verloop van de epidemie en de kennis die we hebben over het virus. Dit moet centraler staan in de communicatie als de burger en sectoren verantwoordelijkheid moeten dragen over het behalen van de centraal gestelde doelen. Bepaald onderzoek laat ook zien dat burgers de voorkeur geven aan communicatie die eerlijk is over bestaande onzekerheid.^{viii} Een voorbeeld van bestaande onzekerheid is het ziekteverloop na een besmetting: er is een wereld te winnen in communicatie rondom de potentiële gevolgen van een infectie, zoals de kans op longcovid en/of een verhoogde kans op allerlei complicaties. Als de vitaliteit van de samenleving en de toegankelijkheid van de zorg moet worden gewaarborgd, zijn ook dit thema's die meer aandacht verdienen.

ⁱ Lange termijn aanpak COVID-19

ⁱⁱ Recordaantal ziekmeldingen eerste kwartaal 2022. <https://www.nn.nl/Over-NationaleNederlanden/Actualiteiten/Persbericht/Recordaantal-ziekmeldingen-eerste-kwartaal-2022-Werkgevers-verwachten-minder-ziekteverzuim-.htm>

ⁱⁱⁱ <https://www.rivm.nl/documenten/langetermijnaanpak-van-coronabeleid-voorkeur-van-burgers-en-maatschappelijk-middenveld>

^{iv} De Bruin et al. (2022). Behavioural insights and the evolving COVID-19 pandemic. *Eurosurveillance*, 27 (18), <https://www.eurosurveillance.org/content/10.2807/1560-7917.ES.2022.27.18.2100615>

^v Petersen et al. (2021). Transparent communication about negative features of COVID-19 vaccines decreases acceptance but increases trust. *PNAS*, 118 (29), <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2024597118>

^{vi} Jørgensen et al. (2021). Public support for government responses against COVID-19: assessing levels and predictors in eight Western democracies during 2020. *West European Politics*, 44, <https://doi.org/10.1080/01402382.2021.1925821>

^{vii} Lammers et al. (2020). Correcting misperceptions of exponential coronavirus growth increases support for social distancing. *PNAS*, 117 (28), <https://doi.org/10.1073/pnas.2006048117>

^{viii} Assessment of German Public Attitudes Toward Health Communications With Varying Degrees of Scientific Uncertainty Regarding COVID-19. *Jama Network Open*, 3 (12), <https://jamanetwork.com/journals/jamanetworkopen/article-abstract/2774025>